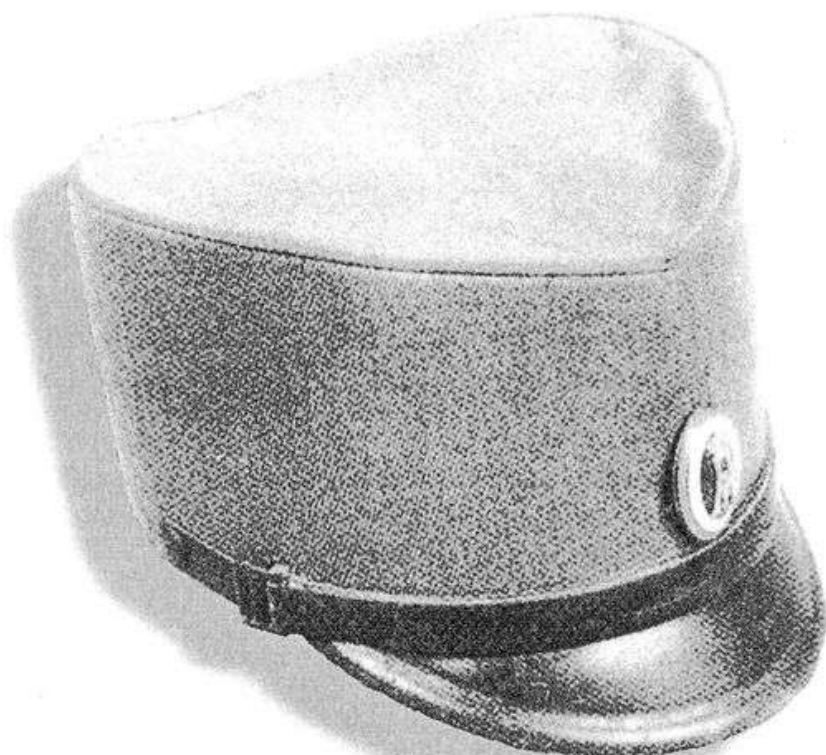

Напред у отаџбину и славу

*Архив Војводине, Историјски архив Суботица,
Удружење ратних добровољаца 1912-1918
њихових потомака и поштовалаца Суботица,
Клуб Војске Југославије Суботица*

*Поводом осамдесетогодишњице
пробоја Солунског фронта,
ослобођења и уједињења
(1918 - 1998)*

*У финансирању изложбе и каталога учествовало је
Министарство културе Републике Србије*

Први светски рат дуго се сматрао најсуровијим оружаним сукобом у историји човечанства. Трајао је четири године, а ратом је била захваћена 1,5 милијарда становништва, односно 36 држава сврстаних у два блока (блок Централних сила и Антанта).

Ови савези (блокови) су заступали веома опречне економске, политичке и војне интересе свих чланова. Најједноставније речено, први су се залагали за нову поделу света, док други за одржавање постојећег стања. Рат је вођен до тада најсавременијим ратним средствима (укључујући и хемијска), уз масовну употребу тенкова, авијације, тешког артиљеријског оруђа.

Последнице Првог светског рата су биле трагичне, посебно и због употребе хемијских средстава и вандализма (пре свега немачког, аустроугарског и бугарског) над цивилним становништвом, посебно у Србији. У току рата погинуло је око 10 милиона људи, а рањено 21 милион. Рат је донео огромне патње и беду целом свету. Срушен је економски примат Западне Европе, а Сједињене Америчке Државе постају највећа привредна сила јер њихова привреда није била ратом оштећена.

За Краљевину Србију нова искушења, надљудски напори и неизмерна љубав према слободи изродила је снагу са којом је у неустрашивом јуришу 15. септембра 1917. године, далеко бројнији непријатељ разбијен и бачен на колена, а отаџбина ослобођена.

Успеси и слава српског оружја изродили су наду код оних Срба (и других Јужних Словена) који су живели под туђинском влашћу да покрену процес уједињења са матицом Србијом. То се и остварило 25, односно 26. новембра 1918. године, у Новом Саду односно Подгорици, где су Народне скупштине донеле одлуку о прикључењу, односно уједињењу Војводине и Црне Горе са Краљевином Србијом.

У Београду 11. децембра 1918. године регент Александар I Карађорђевић прогласио је уједињење Јужних Словена у јединствену југословенску државу.

Ова изложба као културно добро и као сведок времена остварена је у сарадњи са Архивом Војводине, Историјским архивом Суботице, Удружењем ратних добровољаца у ослободилачким ратовима 1912-1918. и Клубом Војске Југославије и представља наш допринос увеличању осамдесетогодишњице прославе која је отпочела прошле године кроз низ програма и предавања у организацији Клуба Војске Југославије и Историјског архива у Суботици.

Обележивајући ове херојске догађаје ми се са поносом можемо сетити свих оних који су бремене ратних година изнели на својим плећима и који су оставили неизбрисив траг у нашим срцима.

Ова изложба посвећена је управо њима, као и новим нараштајима.

Зоран Вељковић
директор Историјског архива,
и потпредседник Удружења
ратних добровољаца 1912 - 1918,
њихових потомака и поштовалаца

Листови

Изборна листа за народну скупштину у Новом Саду...

Правилник о изборима народне скупштине...

Изборна листа за народну скупштину у Новом Саду...

Изборна листа за народну скупштину у Новом Саду...

Изборна листа за народну скупштину у Новом Саду...

Изборна листа за народну скупштину у Новом Саду...

Изборна листа за народну скупштину у Новом Саду...

- 1. Јован Петровић
2. Мило Чучковић
3. Дра Брајковић
4. Милош Милошевић
5. Јован Милошевић
6. Милош Јовановић
7. Милош Милошевић
8. Милош Милошевић
9. Милош Милошевић
10. Милош Милошевић
11. Милош Милошевић
12. Милош Милошевић
13. Милош Милошевић
14. Милош Милошевић
15. Милош Милошевић
16. Милош Милошевић
17. Милош Милошевић
18. Милош Милошевић
19. Милош Милошевић
20. Милош Милошевић
21. Милош Милошевић
22. Милош Милошевић
23. Милош Милошевић
24. Милош Милошевић
25. Милош Милошевић
26. Милош Милошевић
27. Милош Милошевић
28. Милош Милошевић
29. Милош Милошевић
30. Милош Милошевић

- 31. Милош Милошевић
32. Милош Милошевић
33. Милош Милошевић
34. Милош Милошевић
35. Милош Милошевић
36. Милош Милошевић
37. Милош Милошевић
38. Милош Милошевић
39. Милош Милошевић
40. Милош Милошевић
41. Милош Милошевић
42. Милош Милошевић
43. Милош Милошевић
44. Милош Милошевић
45. Милош Милошевић
46. Милош Милошевић
47. Милош Милошевић
48. Милош Милошевић
49. Милош Милошевић
50. Милош Милошевић
51. Милош Милошевић
52. Милош Милошевић
53. Милош Милошевић
54. Милош Милошевић
55. Милош Милошевић
56. Милош Милошевић
57. Милош Милошевић
58. Милош Милошевић
59. Милош Милошевић
60. Милош Милошевић

Изборна листа за народну скупштину у Новом Саду...
Правилник о изборима народне скупштине...
Милош Милошевић
Јован Петровић
Милош Милошевић

Факсимили зајисника са Изборне скупштине одржане у Суботици 24. новембра 1918. године, на којој је изабрано 70 изасланика за Велику народну скупштину у Новом Саду

Напред у отаџбину и славу

Изложбом НАПРЕД У ОТАЏБИНУ И СЛАВУ Архив Војводине је обележио две изузетно значајне годишњице за српски народ, посебно за Србе у Војводини: осамдесет година од пробоја Солунског фронта и осамдесет година од присаједињења Војводине Краљевини Србији. Половином септембра, тачније - 14. септембра 1918. у 8,00 часова почела је, до тада невиђена по снази дејства, артиљеријска припрема из 1718 артиљеријских оруђа, од тога близу 600 на српском делу фронта, која је трајала цео дан, све до следећег јутра, 15. септембра, када је почео напад првог ешалона друге српске армије на добро утврђене непријатељске положаје Источног Ветерника, Кравице, Доброг поља и Сокола. Српска врховна команда је 13. децембра издала наредбу о почетку пробоја Солунског фронта, која је са одушевљењем дочекана од наших војника, а завршавала се речима војводе Живојина Мишића: **Јунаци, напред у отаџбину!** За четрдесет и пет дана, под сталном борбом прешли су близу 700 километара, ослободили целу земљу и завек, докле год има Срба, ушли у легенду. Отуда и назив изложбе.

Српска војска је за три дана пробила главни положај бугарских снага од Ветерника до Сокола, а добровољци југословенске добровољачке дивизије борбом прса у прса, 16. новембра заузели су Козјак и тиме је довршен пробој на планинском делу фронта. Избијањем српске војске у долину Вардара и заузимањем Кавадараца 21. септембра извршен је оперативни пробој немачко-бугарског фронта. Бугарска је капитулирала 29. септембра, када српске трупе ослобађају Скопље, а Турска потписује капитулацију 30. октобра 1919. године. После капитулације Бугарске настављено је енергично гоњење и ескалација успеха српске војске долином Мораве ка Београду, према Космету и Босни, а савезничких снага долином Тимока.

Напаћени народ у одушевљењу је дочекивао ослободиоце. Прва српска армија је незадрживо наступала ка Нишу, по наређењу Мишића: **У смрти, само не сјајати!** Невиђеним јунаштвом, уз

сталне борбе, широким фронтом је избила на Саву и Дунав и 1. новембра 1918. у 10,30 часова Дунавска дивизија, на челу са војводом Петром Бојовићем, улази у Београд. Брзина напредовања српске војске била је таква да их је чак и француска коњица с муком стизала, а раздаљина између српске војске и савезничких јединица износила је 210 километара ! Као илустрација овог најбоље сведочи податак да су једино француски авиони могли да достигну српску коњицу и доставе јој из ваздуха потковице за коње.

Но, времена за предах није било, бројни добровољци из српских земаља који су били под Аустроугарском, тражили су да се пређу Сава, Дрина и Дунав и настави ослобађање Војводине и других српских земаља. Аустроугарска је војнички поражена до те мере да у њој више ништа није функционисало, војни обвезници и жандармерија бацали су оружје и бежали на север у Мађарску, што је знатно олакшавало посао српској војсци и самоорганизованим српским народним одборима по војвођанским насељима.

Пре присаједињења Краљевини Србији 1918. године, територија данашње Војводине као самостална административна целина постојала је само после Револуције 1848/49, за време Војводства Србије и Тамишког Баната од 1848. до 1860. године. У саставу Војводине били су тада и Барања и западни Срем, а Војводина је као саставни део Угарске била у оквиру Хабсбуршке монархије. Српска Војводина укинута је после пада апсолутизма и увођења уставног стања у Хабсбуршкој монархији. Бачка, Банат и Барања припали су Угарској, а Срем Хрватској, која је тада била у државној заједници са Угарском. Таквим расплетом српског покрета у Војводини, Срби су по ко зна који пут преварени и издани од стране Аустрије и остали су без основних права која су им припадала и била обећавана од аустријских царева. Срби су захтевали политичко-територијалну аутономију више пута - 1790, 1848. и 1861. године - али је никада нису добили. Када је 1912. укинута и ограничена црквено - школска аутономија, коначно су изгубили илузије да своје национално питање могу решити у оквиру Аустроугарске монархије.

Балкански ратови 1912. и 1913. године, са величанственим победама српске војске, имали су и велики утицај на опредељење и расположење војвођанских Срба. Победе код Куманова, Скопља и Скадра, над турском војском и Бугарима, као и поновно враћање Косова и Метохије у српску државу, изазивају међу Србима у Војводини неописиво одушевљење и буде старе жеље и снове о проширењу Србије и могућности брзог ослобођења и уједињења свих српских земаља. Најбољи српски новинари и писци пратили су напредовање српске војске, а странице *Браника и Засјаве* највећим делом посвећене су опису њених победа и позивима за прикупљање помоћи рањеницима.

После атентата на принца Фердинанда у Сарајеву, у Војводини су почели масовни прогони српског становништва. Почетком рата распуштене су све опозиционе странке народности. Забрањена је њихова штампа, а политичке вође и водећи интелектуалци су похапшени и интернирани - забрањен је рад свих политичких и културних удружења и организација. Репресивне мере највише су биле уперене против Срба, једни су послати у логоре, други у аустроугарску војску, а трећи у затворе. За Србе нису више важила грађанска права, а за њихову имовину нико није гарантовао. Породице су раздвајане, имања одузимана, честа полицијска ухођења и стална шиканирања постају тешко подношљива свакодневна реалност.

Свуда су састављани спискови "сумњивих" Срба, на основу којих су бројни интелектуалци, богати трговци и земљорадници хапшени, затварани, мучени или интернирани. Осуде за велеиздају су биле честе и драконске. Аустроугарска власт је добро знала како мисли и шта осећа српски народ у овим крајевима и зато је користила и најмању ситницу за прогон и репресију. Како је Нови Сад био средиште војвођанског Српства, главне мере аустроугарских војних власти биле су уперене на овај град и српске вође у њему. *Засијава*, *Браник* и *Српсџво* престали су да излазе већ почетком августа 1914. године. Јаша Томић, политички првак војвођанских Срба, ухапшен је ноћу 8. августа и одведен прво у Инђију, па у Јегру и Сегедин.

Но, већину српског живља никакви притисци нису могли да заплаше. Велики број Срба који је био у аустроугарској војсци на руском фронту масовно се предавао Русима и одлазио у српске добровољачке јединице. Већ 1915. године њихов број је био велик и део је отишао у Србију и прикључио се српској војсци. Априла 1916. године, у Одеси је формирана Прва српска добровољачка дивизија, а нешто касније и Српски добровољачки корпус који је једно време бројао преко 46.000 војника. Приликом борби на Солунском фронту добровољци су дали огроман допринос, сами су тражили да буду тамо где је најтеже. Њихов број је био очита манифестација српских родољубивих осећања и жеље да се коначно ослободе Аустроугарске. На дан 30. новембра 1918. године, у српској војсци је било 20.947 добровољаца, а највише их је било из Војводине - чак 7.330!

Улога добровољаца у рату била је веома значајна, не само због њиховог учешћа, него и због политичког и моралног значаја. Њихово масовно учешће дало је правни легитимитет српској војсци да пређе границе дотадашње Србије и ослободи све српске земље из којих су дошли добровољци: Банат, Бачку, Срем, Барању, Лику, Банију и Босну и Херцеговину.

Други фактор који је допринео бржем поразу Аустроугарске у Првом светском рату била је појава масовног дезертирања Срба из

аустроугарске војске, односно појава *лоџоша* и *зеленог кадра*. Они српски војници који нису могли да се предају Русима или побегну у Србију, масовно су бежали из својих јединица кријући се по шумама или салашима и задавали велике проблеме жандармерији. Други су се самоповређивали или симулирали болест како би отишли у болницу уместо на фронт. Ти војни бегунци звали су се у народу зелени кадар. Њихов број је из дана у дан растао, тако да су крајем 1917. и почетком 1918. године, формиран читави одреди бегунаца који су имали велику подршку у народу. О њиховим подвизима испредале су се легенде, жандари нису налазили начина да им стану на пут. У Новом Саду чувен је био Стеван Мијатовић - Зећ, затим Милош Дотлић, Милан Козарчић из Футога, Живан Шилић, Милан Ђурчић, Драгић Мијатовић, Тоша Загорчић и др. Најчувенији је био Бранко Миросављевић из Србобрана, зван *Ђуџар*.

После пробоја Солунског фронта и слома Аустроугарске, војвођански логоши били су највернији и најпоузданији гардисти српских народних већа и заједно са народним вођама организовали су преузимање општинске управе и организацију власти у ослобођеним местима. Новосадски војни бегунци организовали су српску народну коњицу под вођством свог друга Милоша Дотлића и значајно су помогли Српском народном одбору у преузимању власти и заштити града и грађана.

У јесен 1918. године Аустроугарска монархија се распадала не само због односа снага у рату, него и под теретом својих сопствених супротности, које није више била у стању да савлада. То је изазвало, нарочито после дугог и исцрпљујућег рата, поремећаје у свим областима друштвеног живота и крајње заоштравање и националних и социјалних супротности. Октобра и новембра 1918. године одигравали су се кључни догађаји за каснију судбину Војводине и њено прикључење Краљевини Србији. Врховна команда српске војске издаје наредбу о преласку српских трупа у Војводину. Прво су ушле у Земун, Панчево и Сремску Митровицу. У свим већим местима Срема, Бачке, Барање и Баната Срби оснивају народне одборе, који на себе преузимају бригу о организацији власти, спречавању пљачки, снабдевању и припремању долазака српске војске.

Јединице српске Друге армије стигле су 3. новембра на Дрину, а наредног дана на позив Народног вијећа за Босну и Херцеговину прешле су у Вишеград. У току 4. и 5. новембра српске трупе из састава Прве армије кренуле су на територију Аустроугарске: Коњичка дивизија према Вршцу и Темишвару, Моравска дивизија према Вел. Бечкерек и Сегедину, Дунавска дивизија према Новом Саду, Сомбору, Суботици и Баји, а Дринска дивизија према Осеку и Печују.

Први српски народни одбор основан је у Великом Бечкереку 31. октобра 1918. године у просторијама српске православне црквене општине. Организовањем и радом руководили су Андрија Васић, Славко Жупански, Живко Терзин и Емил Гаврило. Српски народни одбор у Бечкереку тражио је да се уједињење са Србијом оствари директно, а не преко Загреба.

Почетком новембра 1918. (3. новембра) у Новом Саду је основан Српски народни одбор који се развио из Средишњег одбора за прихватање и смештај деце из Босне и Херцеговине током 1917. године. Прва седница одржана је у згради Матице српске, најистакнутији чланови били су Јаша Томић, Игњат Павлас, Ђорђе Велић, Мита Клицин, Мита Ђорђевић, Душан Марковић и др.

Мађари су 31. октобра 1918. одмах по преврату у Будимпешти, образовали у Суботици своје народно веће. У његов састав позвали су др Јоцу Манојловића, адвоката и Богдана Свирчевића, учитеља, као представнике православних Срба. Представнике Буњеваца нису позвали "јер Буњевце нису признали за народност, него су их као католике сврстали у Маџаре". Једна група Срба и Буњеваца састала се још 20. октобра 1918. у кући Албе Малагурског у намери "... да се договоре шта би требало предузети и чинити да дође у Суботицу српска војска и да се Суботица и ови крајеви ослободе својих досадашњих господара". Ту су били присутни Албе и Јозо Малагурски, др Стипан Матијевић, др Јован Петровић, др Јосо Прћић, Војислав Станковић, др Јосип Војнић Хајдук, Иван Војнић Тунић и др. Српско-буњевачки народни одбор основан је 5. новембра када је др Владислав Манојловић из Сомбора дошао у Суботицу. Том састанку, поред горе наведених, присуствовали су још и Владислав, Јован и Цветко Манојловић, Блашко Рајић, Петар Огњанов, Андрија Мазих, поп Илија Кујунџић, Гавра Човић, Марко Протић, Петар Бајић, Ђурђица Огњенов, Тоша Сегединчев, Воја Станковић и др.

Велики народни збор Срба и Буњеваца одржан је 10. новембра у дворишној згради кафане "Хунгарија" уз присуство око 10.000 грађана. Сви присутни су одушевљено поздравили резолуцију Срба и Буњеваца, изабрали Народни одбор од 40 чланова, формирали народне страже и почели припреме за одржавање Велике народне скупштине у Новом Саду.

Војска Краљевине Србије ушла је у Нови Сад 9. новембра, у Вршац 10, у Сомбор, Суботицу и Бају 13, у Барању 14, у Сенту 15, у Бечкерек 17, у Тител и Кикинду 18. новембра. Српски народни одбори су у свим местима организовали свечане дочеке српске војске. Пошто је њеним доласком минула непосредна опасност од анархије и пљачке, одбори су могли мирније да се посвете другим пословима, преузимању власти од мађарских органа и припремама

за одржавање Велике народне скупштине, која је требало да одлучи о судбини Војводине, тј. да прогласи отцепљење од Угарске и одреди начин уласка Војводине у заједничку државу.

Велика народна скупштина одржана је у Новом Саду 25. новембра 1918. године. У њој је учествовало 757 посланика. Они су изабрани по изборном реду који је прописао Српски народни одбор и објавио 17. новембра 1918. године. Право гласа имали су Срби, Буњевци и остали Словени оба пола са навршених 20 година, без додатних услова. Тако је у Скупштину ушло и седам жена. Од укупно изабраних 757 посланика било је 578 Срба, 84 Буњевца, 62 Словака, 21 Русин, 3 Шокца, 2 Хрвата, 6 Немаца и један Мађар.

Између осталих Скупштина је једногласно усвојила и следеће одлуке:

1. Молимо владу братске Србије да на конференцији о миру заступа наше интересе.

2. Прикључујемо се Краљевини Србији која својим досадашњим радом и развитком ујемчава слободу, равноправност и напредак у сваком правцу не само нама, него и свим словенским па и несловенским народима који с нама живе.

Упркос жељи неколицине (Васа Стајић, Тихомир Остојић) да се уједињење са Србијом обави преко Народног већа СХС у Загребу, на предлог Јаше Томића и радикала одлучено је да се Војводина непосредно присаједини Краљевини Србији, да "обуче прво српску кошуљу, па тек онда југословенски шињел". Србија је у то време била суверена држава, што Хрватска није била, а огромним жртвама у Првом светском рату и великим доприносом укупној победи савезника заслужила је такво решење.

Данас, када сви српски непријатељи уједињења покушавају да ревидирају достигнућа остварена победом српског оружја и правом на самоопредељење народа у Првом светском рату, када желе да отцепе Косово, а преко разноврсних издајника и Војводину, морамо их подсетити на славне дане из 1918. године на жртве поднете за ослобођење земље и завет предака да је слобода вреднија од живота.

Верујемо да смо кроз копије одабраних докумената, новинских чланака и фотографија (око 350 експоната) пружили прилику да се посетиоци ове изложбе подсети тих славних битака из 1914-1918. године, као и догађања током октобра и новембра 1918. у Војводини, када је донета одлука о присаједињењу Војводине Краљевини Србији.

Павле Станојевић

Изложбу приређују:
Архив Војводине - Нови Сад
Историјски архив - Суботица
Удружење рајних
добровољаца 1912-1918 њихових
пошмома и пошмовалаца -
Суботица
Клуб Војске Југославије -
Суботица

Аутори изложбе:
Павле Сјанојевић
Миша Секулић

Рецензенти:
Тоде Шолаја, љуковник,
Рајко Вујновић, председник
Удружења рајних добровољаца
1912-1918 њихових пошмома и
пошмовалаца - Суботица

Едиција:
„На њеску кругови”
Каталоџ бр. 6

Издавач:
Историјски архив - Суботица
Трг слободе 1
Архив Војводине - Нови Сад
Дунавска 35

Уређивачки одбор:
Петро Шуња, Лазар Алексић,
Драган Милашиновић,
Рајко Вујновић, Миле Орозовић,
Бранко Николић

Аутори каталога:
Павле Сјанојевић
Зоран Вељановић

Лектор и коректор:
Најнаша Вуков

Главни и одговорни уредник:
Зоран Вељановић

Технички уредник:
Борис Сивановић

Коришћење фотографија и доку-
 мената за илустрацију каталога:
Архив Војводине - Нови Сад
Историјски Архив - Суботица
Градски музеј - Суботица
Дробој Солунској фронтџа 1918.
године (каталоџ изложбе
Народној музеја и Историјској
архива - Краљево)

Штампа:
Студио „Браво” - Суботица 1999.
 Тираж: 350

На насловној страни:
Коњица креће у гоњење
непријатеља

© Copyright Историјски архив -
 Суботица, 1999.

